

עם ר' מרדכי בן יחזקאל

מאת א. ה. אלחנני

והיא אינה אלא יחד לתלות עליה פלי יצירתו... לא מספר הנני, גם לא חוקר מדעי אלא מסדר, המשתדל עד כמה שאפשר לי שלא לצאת מגדר זה... יש בה מעין המשך של המספרים המסדרים הראשונים מתוך דעה ושיטה; כינוס, שאין בדעתו לשנות אף כקוצו של יוד, ולעשות מטעמים לפי צרכי הספרות היפה וחוקיה, כי אם להקריב

סיפורי מעשה. משקרא חזן ביאליק על „מהות החסידות“, ביכורי קולמוסו של ר' מרדכי בן יחזקאל ב„השילוח“, פנה אליו בהלכנס בספר מעשיות חסידים, בהמשך לכינוסה של האגודה. אותה שעה עוד לא כתב ר' מרדכי אפילו מעשיית אחת. אלא שראה המשורר ברוחו שלכך נוצר האיש: הסתכל באדם וראה שחיש נשמתו, לימים נכנס א. דרויאנוב אל ר' מרדכי וביקש בשיסו של ביאליק את „ספר המעשיות“ להוציאו לאור ב„דביר“. אמר לו ר' מרדכי: „עדיין לא היה סיפק בידי לכתוב אות אחת“. הציע ביאליק לעשות יחדיו את המלאכה, אמר לו ר' מרדכי בן יחזקאל: „הנח לי אנסה בעצמי, אם לא ייראו הדברים בעיניך — אחזור בל"י, ישב וכתב, קיבל ביאליק את המעשיות, והיה לבו שמח ומשתעשע בהן, אף הזמין אות מיוחדת לדפוסן. אמר לו לבן יחזקאל: „אילו אני עשיתי את הדבר אולי היה זה יפה יותר, אבל אתה עשית טוב ירתי“.



היום כבר סדורים עם ר' מרדכי עשרה כרכים מספר המעשיות, שמ"הם כבר הופיעו ששה, ועוד הרבה והרבה מעשיות עמו בכתובים, שארבים במקורות רבים, מנידחי כתובים וגווילים בלים או קולטס מפי השמועה, „ספר המעשיות“ הוא „אלף לילה ולילה“ נוסח חסידים, אלא שהמעשיות אינן באות לשעשע, לא הפרחים בהן העיקר, אלא הפירות. הן באות לטעת אמונה בלב האדם ומידות טובות, תכנית המעשייה, יעודה — מוסר השכל, למען יחיה האדם בה. בהקדמתו לחלק הראשון מגלה המחבר דרכו בעשיית המעשייה, לא דרך של חוקר מדע דר"כ, שאין למנוי אלא ארבע אמות של מקצועו, ואינו עוסק אלא בגילוי הדברים שבכתב יד ובשינויי הנוסחאות, והחסר והיתר שבכתב חשובים בעיניו יותר מעצם הסיפור; ולא על דרך היצירה החופשית, דרך הסופר האמן, שאין המעשה בידו אלא כחומר ביד היוצר, ברצונו מרחיב וברצונו מקצר;

את סיפורי המעשיות בעיני, כמו שהם נמצאים במקורות, אבל בסידור יפה ותיקוני לשון קלים. מכאן שנו"הג ר' מרדכי לחתום בכל מעשייה „ערך מרדכי בן יחזקאל“... אין משמע מכאן שבן יחזקאל הקל על עצמו את המלאכה אורבה, צא וראה, כמה יגיעות יגע וכמה טרחות טרח עד שגילה המקורות, קבע נוסחן וטבע מטבע לשונן, בעל ברירה גדול הוא ר' מרדכי, לוטש וכותב כל שהענין מבקש בלבד עד שקובע אותה צורה כפי שמאירה בנפש העם, כמעשה בראשית, אינו נותן במעשייה סמנים יתרים, אלא כפי שהמעשייה צריכה להחזיק מצד עצמה, מכאן גם שקיפוחה וסגולתה שאינה הוצעת בידנה לבין הקורא, מכאן עמידתה לאורך (המשך בעמ' 8)

עם ר' מרדכי בן יחזקאל

(סוף מעט' 7)

רבים מילדיהם פתו בדמי ימיהם. בהמשך הדברים מסופר על האב שהיה סוחר קטן והיה נושא על שכמו שקי תבואה ופשתן ופירנס משפחתו בדוחק. האם, הנצ'ה, הייתה מומחית למחלוח ילדים והשתמשה ברטואות ובסגולות. וכשהיה ילד חולה בעיר היו קוראים להנצ'ה והיא נותנת עצות. עוד בילדותו הכירו בכשרונותיו של הילד, ולי אחר שגמר לימודיו בחדר נכנס ללמוד בקלויז ביחידות, עוליימים בין מבוגרים, הוא מתמיד בלימודו אם כי רפה־גוף היה, אך איתן ברוחו. ביקש ללמוד בגימנסיה, חדר להשכלה כלי לית רחבה בפילוסופיה ובהיסטוריה. לשונות למד מן המלוגים, התוודעונו של מאיר בלבן לבן יחזקאל, הייתה לברכה לשניהם. כל אחד השפיע על חברו, האחד כוחו גדול בתרבות הכ"לית, והאחר בתור למדן, בקי בכל חדרי תורה. לימים הורה עברית בגימנסיה בלבוב, התקרב אל חוג חב"דים שעזרו בשדה החינוך העברי, אל ר' אליעזר מאיר ליפשיץ, אשר ברש, הנדן ילון, דבורה שפינר — רעייתו של ר' בנימין — ואחרים. מוסיף ומ"עיד אשר כורך: „גדולה הייתה השפעתו של בן יחזקאל על הסביבה שלו. ידידיו וכל אלה שנפגשו עמו, היו מתייחסים אליו מתוך כבוד ודרך ארץ כאל תלמיד חכם ומלומד מודרני גם יחד. בהרצאותיו בבית הלאומי בגליל נא, אי בשיחה ארעית במסיבת ידידיו, הייתה שיחתו שוטפת רעיונות כמעין המתגבר והערותיו המזהירות לכל הש"אלות העומדות על הפרק היו נחתנות ביסויו לשכלו החריף והישר ולרגש של הכרת אחריות עמוקה לכל דיבור שהוא מוציא מפיו“.

הרבה תלמידים העמיד ר' מרדכי בן יחזקאל בחץ לארץ ובארץ, בסמ"ך למורות ולגנות כתלמידי יבבית המדרש למורים „מורח" בירושלים. תלמידיו ידעים לספר רבות על כפי"אותו הגדולה של רבם בספרות העברית ובכל מכמניה. הישנה והחדשה, אין ספר עברי ואין סופר עברי שנע"לם ממנו. יד לו בפילוסופיה העברית והכללית, בלשון העברית, כוח וכרונן מן המופלאות, אח הטוב יבקש ר' מרדכי לעשות תמיד: „גדול המעשה שהוא טוב ימייב, ויותר שהוא טוב לאחרים הוא מייב עם עושהו, מזכה ומעלה למעלה שאין טובה הימנה“. מעיד הוא על ישרי דרך באחד ממסוריו, על השקפת עולמו של ר' מרדכי אתה למד מתוך מסותיו שנתפרסמו באספים ובקצבים שונים.

ועל „תמימים וישרים" יאמר: „התימיות היא אחת המידות, המהלכת על פני כל הדורות, בה יושר וטוהר נפגי, שלמות ופשטות נשקנו ברשותה נראית נפש האדם בכל מערומיה, לא כחל ולא שרק אלא הנשמה הטהורה כביום שניתנה מידי היוצר במעשה בראשית... שיהתו של תמים היא שיה של ילד, ופעולתו פעולת שר וסור של, וכביכול בעצמו מבטל רצונו מפיני רצונו, מה שאין החכמה עושה התימיות עושה; קרן אור יוצאת ממנה, והיא שופעת בטחון על כל סביבתה. בתוך ארבע אמותיה אין מקום לפקי פוקים, וברשותה הוודאות שלטת... דומה הוא לגר, שיהיד ורבים נאותן לאורו, והוא גופו אינו יודע אם הוא מאיר, התמימות היא חכמתה של הענ"וה...“ הנה פירור אחד מגבישי מחשבה ושירת לבב על „אשרי תמימי דרך“.

איש ירושלים הוא ר' מרדכי בן יחזקאל כל הימים, פניו מסבירות ועיניו מאירות באור של חכמה ותורה.

ה. א. אלהנני

ימים, הכותב נעלם מתוכה, ברשות עצמה עומדת המעשייה, מכאן שרוח האומה מרחפת עליה, „גדולה זכותה של אגדת־עם, שידעה להיות אוצר כל הקצוצות והגרוטאות של האומה, לשר מור עליהן, לבררן, לשפשפן ולצרפן אחר כך לכלים נאים וכשרים, שהבי"ריות יהיו נהנין מהם“. אומר הוא בא"חד המקומות.

שאלו לו פעם שלומי־אמוני לר' מרדכי אם הוא מאמין שהמעשיות הן אמת, נענה: „אני מאמין באמת שב"מעשיות“.

ודאי, שמחה היא לו ושמחה לציבור, על שזכה בפרס הנכבד שחותם ביא"ליק עליו, אך מה לר' מרדכי ולפומביז גדור ומסוגר הוא בתוך חדרו, אישם בירכתי ירושלים, ספה וכסא, ושולחן עם ערימות ספרים וניירות, ולא נשי תיירה לו לר' מרדכי אלא כורת לכת"בה, ואף פינה זו ביסורים נקנתה. אחד מתלמידיו ביקש לעשות נחת לרבנו, שכן דירה מרווחת והציע לר' מרדכי חדר בשכירות כרייר משנה, נסל ר' מרדכי את מטלטליו ואת ספריו וביקש להיכנס לחדר, בא בעל הבית ועיכב בערו, ימים ולילות היו מתגלגלים בח"צר אותו בית מטלטליו של ר' מרדכי בן יחזקאל, הוא וספרי מעשיותיו, עד שנתפייס בעל הבית ונתרצה.

צנוע וענו מאד האיש, מצמצם עצמו בצלו של רחוב, במילוני הספרות ובי"ספרי האישים כמעט ולא יעלה שמו, בספר זכרונותיו של אשר כורך „בגו"לה ובמולדת" מצויים פרטי־חיים נאים מנים על האיש ועל ימי נעוריו: „בפינת בית המדרש קבע או מושבו ילד אדמוני צנום, שעליו אמר ר' שמחה ז"ל, שעתיד הוא להיות עליו בישראל, הוא היה יושב על מקומו ולומד מן הבוקר עד שעה מאוחרת בלילה, זה היה מוטיק (מרדכי) דעם מעשע"נעמס (כך כינו את ר' יחזקאל על וקנו הצהוב כ"עין נחושת קלל"...) מוטיק זה נולד בעירונו גלינא בשנת 1883 להוריו יחזקאל והנצ'ה, מרובה היה צער גידול בנים שסבלו חללו, כי